

Grzegorz Gołębiowski

"W służbie ludzi i Ojczyzny.
Aleksander Maciesza (1875 - 1945)",
Anna Maria Stogowska, Płock 2013 :
[recenzja]

Notatki Płockie : kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego 59/2 (239),
50-52

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

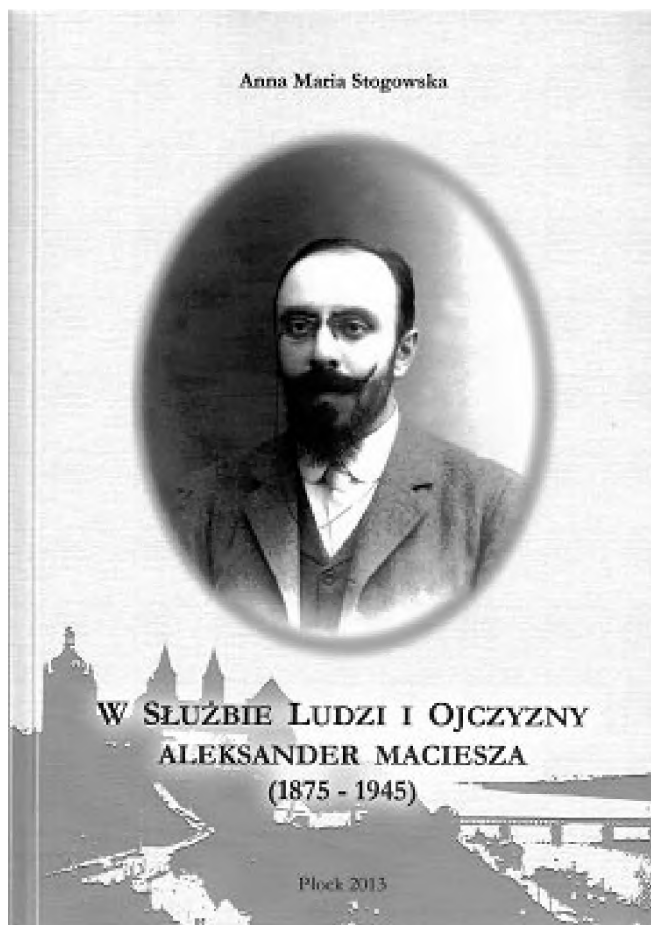
RECENZJA

ANNA MARIA STOGOWSKA, *W służbie ludzi i Ojczyzny. Aleksander Maciesza (1875 - 1945)*, przedmowa - prezes TNP Zbigniew Kruszewski, wyd. Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 2013, ss.308, fotografie.

Aleksander Maciesza, mimo roli jaką odegrał w Płocku, dotychczas nie doczekał się pełnej biografii, pokazującej wszystkie sfery jego aktywności zawodowej i społecznej. Wszak był wieloletnim prezesem reaktywowanego w 1907 r. Towarzystwa Naukowego Płockiego, burmistrzem i prezydentem Płocka w latach 1917-1919, znany społecznie, bez którego Płock lat I wojny światowej i – zwłaszcza – dwudziestolecia międzywojennego byłby dużo uboższy.

Wprawdzie ukazało się kilka publikacji na jego temat autorstwa m.in. Stanisława Kostaneckiego¹ i Mariana Chudzyńskiego² jednak temat ciągle nie był wyczerpany. W 2006 r. Towarzystwo Naukowe Płockie zorganizowało sesję naukową z okazji 130. rocznicy urodzin i 60. rocznicy śmierci A. Macieszy. Wygłoszone referaty znalazły się w osobnej publikacji³, która także nie wyczerpała tematu biografii A. Macieszy. Tę lukę wypełniła Anna Maria Stogowska, opracowując obszerną biografię Aleksandra Macieszy. Z racji swoich wcześniejszych zainteresowań badawczych i publikacji, poświęconych TNP i Bibliotece im. Zielińskich oraz wydaniu pamiętnika Marii Macieszyny była naturalną kandydatką na autorkę biografii A. Macieszy. Zresztą postacią A. Macieszy interesowała się już wcześniej, publikując na jego temat teksty biograficzne w różnych czasopismach. Jak napisał w przedmowie prezes TNP Z. Kruszewski „Autorka podjęła się trudnego przedstawienia, uporządkowania i zweryfikowania stanu dotychczasowej wiedzy na temat wszechstronnej działalności jednego z najbardziej zasłużonych obywateli Płocka w całej jego historii. Dzieło A. Stogowskiej zasługuje na uwagę także z tego powodu, że poświęcone zostało wybitnemu Prezesowi Towarzystwa Naukowego Płockiego, którego idee są kontynuowane i rozwijane w rzeczywistości XXI wieku”.

Książkę edytorsko opracowała drukarnia w Sierpcu, jak zwykle znakomicie wywiązując się ze swojego zadania. Okładka jest prosta i bardzo czytelna: portret Aleksandra Macieszy z zarysem katedry i mostu na Wiśle w tle jest kwintesencją jego życia, związanego z miastem nad Wisłą. Biografia składa się z pięciu rozdziałów, przybliżających życie i pracę A. Macieszy w ukła-

dzie problemowym. Książka została oparta o liczne źródła archiwalne, zwłaszcza spuściznę Aleksandra i Marii Macieszów, przechowywaną w Dziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki im. Zielińskich TNP. Uzupełnieniem i dopełnieniem zbiorów TNP są dokumenty z Archiwum Państwowego w Płocku. Autorka wykorzystwała też prasę - nie tylko płocką - z przełomu XIX i XX w. oraz okresu II RP, liczne opracowania i artykuły naukowe, w tym - kilkadziesiąt własnych publikacji. Książka zaopatrzona jest w bibliografię i indeks nazwisk, a jej uzupełnieniem są fotografie A. Macieszy i dokumentów go dotyczących oraz zdjęcia miasta jego autorstwa.

W rozdziale I - Na syberyjskim zestaniu - autorka przybliżyła czytelnikom miasto Tomsk na Syberii, gdzie A. Maciesza się urodził jako syn polskich zesłańców. Tam też ukończył wydział lekarski miejscowego uniwersytetu. Jako młody lekarz trafił do Płocka na wakujące stanowisko lekarza więziennego. Rozdział ma

charakter wprowadzający czytelnika w późniejsze życie i działalność A. Macieszy w Płocku.

W rozdziale II Autorka przedstawiła jego pracę zawodową. Lekarzem więziennym był krótko, gdyż w 1905 r. podpisał petycję o przywrócenie języka polskiego w szkołach i przyznanie Królestwu Polskiemu autonomii. Jednak nie miał większych problemów ze znalezieniem nowej posady: od września 1905 r. został zatrudniony jako lekarz i nauczyciel higieny w polskim gimnazjum, które zresztą powstało z jego inicjatywy. Zabiegał o wzrost higieny i zdrowotności mieszkańców Płocka, angażując się w różne działania z tym związane. Zainteresował się również antropologią, czego plonem było kilka artykułów naukowych.

Szybko stał się czołowym działaczem społecznym miasta, doprowadzając m.in. do powstania polskiego gimnazjum. W 1905 r. został posłem do Dumy rosyjskiej, kandydując także w kolejnych kilku wyborach. Jego aktywność społeczna zaowocowała objęciem w 1917 r. funkcji przewodniczącego Rady Miasta, a następnie burmistrza i prezydenta Płocka. Najwyższe stanowisko w mieście sprawował w przelotowym czasie odzyskania przez Polskę niepodległości. W trudnych latach okupacji niemieckiej i pierwszych miesiący niepodległości starał się zapewnić mieszkańcom zaopatrzenie w podstawowe artykuły żywnościowe, co w ówczesnych realiach nie było łatwe.

W rozdziale III poznajemy A. Macieszę jako wybitnego płockiego społecznika. W 1907 r. był jednym z członków założycieli reaktywowanego Towarzystwa Naukowego Płockiego, obejmując funkcję prezesa. Propagował regionalizm i badania regionalne, których był prekursorem na skalę ogólnopolską. Dzięki jego inicjatywie Towarzystwo powiększyło swoją bazę materialną o dom "Pod Opatrznością", który do dzisiaj jest siedzibą Biblioteki im. Zielińskich. Inicjował szereg przedsięwzięć gospodarczych, które miały zdynamizować Płock, jak np. budowa linii kolejowej, czy portu rzeczno-godolnego w Radziwiu. O aktywności naukowej i społecznej A. Macieszy świadczy zamieszczony chronologiczny wykaz jego publikacji oraz prac pozostałych w rękopisach.

W rozdziale IV A.M. Stogowska pisze o zainteresowaniach i pasjach bohatera biografii. Ważne miejsce w jego życiu zajmowało krajoznawstwo i turystyka, czego przykładem jest dwukrotne wydanie – wspólnie z żoną – przewodnika po Płocku, który stanowił też kompendium wiedzy o mieście. Był również wielkim pasjonatem fotografii. Pozostawił po sobie wiele

unikatowych dziś zdjęć przedwojennego Płocka. Opracował też historię fotografii polskiej, wydaną w 1972 r. Znany był również jako wielki miłośnik książek i posiadacz olbrzymiej biblioteki.

W ostatnim rozdziale poznajemy sylwetki najbliższej rodziny Aleksandra Macieszy: jego żony Marii i brata Adolfa. Maria Macieszyna była nie tylko nieodłączną towarzyszką jego życia, ale z wielkim oddaniem pomagała mężowi we wszystkich jego poczynaniach. Sama również należała do czołowych płockich społeczniczek. Pozostawiła po sobie znakomite źródło w postaci „Pamiętnika płocczanki”.

Młodszy brat - Adolf Maciesza, również urodzony w Tomsku, porzucił studia na UJ w Krakowie na rzecz walki o niepodległość w Legionach J. Piłsudskiego. Jednak już w październiku 1914 r. w bitwie pod Laskami został ciężko ranny i uznany za niezdolnego do służby frontowej. Tym nie mniej pozostał w Legionach jako bliski współpracownik J. Piłsudskiego. W niepodległej Polsce osiągnął stopień podpułkownika Wojska Polskiego. Był również szefem kapituły Orderu *Virtuti Militari* i przybocznym lekarzem marszałka. W 1928 r. został posłem na Sejm z ramienia BBWR. Zmarł przedwcześnie w tymże roku.

Opracowanie A.M. Stogowskiej jest najobszerniejszą i najpełniejszą biografią A. Macieszy, wykorzystującą chyba wszystkie dostępne źródła. Co do niedostatków pracy można się zastanawiać nad problemowym układem treści, który powoduje, że pewne wątki życia A. Macieszy powtarzają się w kilku miejscach, jak np. utrata przez niego wyników swoich badań antropologicznych. Zdarza się także naruszenie chronologii przy omawianiu poszczególnych płaszczyzn aktywności A. Macieszy. Trudno znaleźć informacje o jego losach okupacyjnych śmierci. Ze spisu treści nie wynika, gdzie ten fragment jego życia powinien się znajdować. Autorka umieściła go w rozdziale poświęconym żonie.

Jednak przyjęcie układu chronologicznego byłoby chyba jeszcze bardziej dyskusyjne. A. Maciesza równocześnie zajmował się zbyt wieloma sprawami, co stwarza trudność ich logicznego omówienia. Pewne zabiegi i inicjatywy zaczynały się, kiedy był burmistrzem i prezydentem i miały ciąg dalszy w późniejszych latach. Przykładem mogą być działania na rzecz przywrócenia w Płocku województwa. Zaczęte w 1919 r. były kontynuowane aż do lat 30., w czym A. Maciesza brał udział. Podobnie było z połączeniem kolejowym, czy budową portu handlowego w Radziwiu.

Pracę A.M. Stogowskiej czyta się z wielkim zainteresowaniem. Autorka, doskonale znająca opisywaną epokę, w sposób wszechstronny przedstawiła sylwetkę Aleksandra Macieszy.

Wreszcie postać jednego z najważniejszych płoczan I połowy XX w. doczekała się obszernego opracowania, odpowiadającego jego roli w historii Płocka.

Grzegorz Gołębiewski

Przypisy

¹ S. Kostanecki, *Aleksander Maciesza, płocki działacz naukowy i społeczny*, w: *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 - 1907-1957. Szkice i materiały*, Płock 1957.

² M. Chudzyński, *Dr Aleksander Maciesza. Zasłużony Prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1907 - 1945*, Płock 2000.

³ *Dr Aleksander Maciesza (1875 - 1945) w 130. rocznicę urodzin i 60. rocznicę śmierci*, pod red. Z. Kruszewskiego i A. Kansego, Płock 2006.